

лит., 1988. - 384 с.

9. Криминология: учебник / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, Г.М. Миньковского. - М.: Изд-во МГУ, 1994. - 415 с.

10. Алексеев А.И. Криминология: курс лекцій / А.И. Алексеев. - М.: Щит-М, 1998. - 340 с.

11. Бутенко Л.І. Попередження розкрадань та інших корисливих зловживань, що скоюються суб'єктами господарювання при розрахунках за експортно-імпорتنі операції: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Л.І. Бутенко. - К., 1998. - 17 с.

12. Криминология: учебное пособие / Под ред. В.Е. Эминов. - М.: Инфра-М, 1997. - 160 с.

13. Батиргареева В.С. Криминологічна характеристика та попередження розбоїв, поєднаних з проникненням у житло: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / В.С. Батиргареева. - Х., 2002. - 20 с.

14. Лукшевич С.Ю. Криминологічна характеристика злочинності в місцях позбавлення волі / С.Ю. Лукшевич // Пробл. законності: республік. міжвід. наук. зб. / відп.

ред. В.Я. Тацій. - Х.: Нац. юрид. акад. України, 2000. - Вип. 44. - С. 174-180.

15. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. / Анатолій Петрович Закалюк. - К.: Вид. Дім „Ін Юре”, 2007. - Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. - 424 с.

16. Зазимко О.І. Криминологічна характеристика, детермінація та запобігання подружнім вбивствам: дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.08 / Зазимко Оксана Іванівна. - К., 2010. - 218 с.

17. Музика А.А. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: монографія / А.А. Музика, Є.В. Лашук. - К.: ПАЛИВОДА А.В., 2011. - 192 с.

Щирська В. С.

*здобувач кафедри криминології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ
Надійшла до редакції: 22. 10. 2013*

УДК 343.72

ГЕНЕЗИС КЛАСИФІКАЦІЇ ШАХРАЙСТВ

Яцковина В. В.

Аналіз кримінальних проваджень щодо шахрайств свідчить про надзвичайну різноманітність вчинення вказаного виду злочину. Але в криміналістичній літературі, зокрема в методиці розслідування шахрайств, ця різноманітність поки що не знайшла адекватного відображення. На нашу думку, на сьогодні виникла необхідність розроблення криміналістичної класифікації шахрайств, поділу їх на окремі групи, стосовно яких можуть бути розроблені найбільш ефективні методики розслідування, з урахуванням специфіки виокремлених груп зазначеної категорії злочинів.

Проблеми боротьби зі шахрайствами постійно привертати увагу вчених і практиків.

Окремі аспекти протидії шахрайству в різних сферах господарчої діяльності досліджувались рядом вітчизняних і зарубіжних вчених, які зробили значний внесок у розроблення проблем кваліфікації й розслідування шахрайства. Серед них: А.І. Алексеев, Ю.П. Алєнін, Д.І. Амінов, М.М. Бабаєв, Р.А. Базаров, В.П. Бахін, Г.Н. Борзенков, А.І. Бойцов, Я.М. Брайнін, Д.В. Верещакін, А.Ф. Волобуєв, В.Є. Ворошилін, Л.Д. Гаухман, А.Є. Жалінський, А.В. Іщенко, А.Ф. Кістяковський, О.Н. Колесніченко, М.Й. Коржанський, Г.А. Крігер, В.Н. Кудрявцев, Н.Ф. Кузнецова, Б.А. Курінов, В.Д. Ларичев, Ю.І. Ляпунов, С.В. Максимов, Г.М. Міньковський, А.В. Наумов, Б.С. Никифоров, А.А. Пінаєв, Є.Ф. Побегайло, С.В. Позднішев, А.И. Рарог, В.П. Рєвін, Н.С. Таганцев, Е.С. Тєнчов, В.В. Тіщенко, А.Н. Трайнін, М.Д. Шаргородський, В.Е. Емінов, П.С. Яні й інші.

Метою статті є розроблення криміналістичної класифікації шахрайств, поділу їх на окремі групи, стосовно яких можуть бути розроблені найбільш ефективні методики розслідування, з урахуванням специфіки виокремлених груп зазначеної категорії злочинів.

Не викликає сумніву, що шахрайство відоме людству з давніх-давен, фактично воно існує з того часу, коли на Землі з'явилися люди.

Так, згадку про обман у письмовому вигляді можемо знайти в Біблії. В одній із заповідей було заборонено неправдиве свідчення на ближнього свого [1, Вихід. © В.В. Яцковина, 2013

Глава 20, 16]. А в третій, п'ятій книгах Мойсея та Притчах містяться заборони щодо майнових обманів: "...не будете чинити кривди в суді, у мірі, у вазі та в мірі рідини..." [1, Левіт. Глава 19, 35] та ще багато ін. Значна кількість біблійних згадувань про обман, а також наявність прямих заборон щодо нього підтверджує, що шахрайство з'явилося значно раніше за Біблію, а небезпечність цього явища й необхідність протидії йому була зрозумілою ще в ті далекі часи.

Стосовно законодавчого закріплення зазначеного явища можна констатувати, що обман, як спосіб заволодіння майном, був визначений у Законодавстві Наттумабі (Хаммурапі) та Законодавстві Стародавнього Риму.

Перше трактує зазначені злочини, наприклад, так: "Якщо людина обмане цирульника, і той збрє рабський знак не свого раба, то цю людину потрібно вбити і закопати в його воротах; цирульник повинен поклястися: "Я збрив ненавмисне", і бути вільним від відповідальності" (ст. 227); "Якщо пастух, якому дано для припасу велику і малу худобу, буде нечесним, змінить клеймо чи віддасть худобу за срібло, то його потрібно викрити, і він повинен відшкодувати господарю в 10-кратному розмірі; що вкрав великою чи малою худобою" (ст. 265).

Законодавці Стародавнього Риму в зазначеному напрямку пішли далі й чітко описали шахрайство та диференціювали його на види. Зазначені посягання за римським правом були ретельно досліджені І.Я. Фойницьким, вони становили частину його дисертації "Мошенничество по русскому праву. Сравнительное исследование" (1871 р.) [13]. Він зазначав, що римська торгівля й, відповідно, шахрайства були прерогативою плебеїв, а не римських громадян, для яких цей вид діяльності був принизливим і неприйнятним, а звідси й злочинцями-шахраями могли бути лише плебеї, представники нижчих класів, для яких і покарання за подібні злочини було досить жорстоким - каторжні роботи або висилання на дальні острови, де вони були приречені на голодну смерть [2, 4].

Обман (dolus malus) тривалий час негативної реакції з боку стародавнього римського права не викликав. Як

делікт “*dolus malus*” сформувався завдяки діяльності претора. За словами Ульпіана, претор неодноразово надає допомогу людям, які помилилися або були обмануті, або зазнали шкоди внаслідок чужого лукавства. Своїм едиктом претор виступає проти дворушників і зловмисників, які шкодять іншим яким-небудь лукавством: підступність перших не повинна приносити їм користі, а простота других не повинна завдавати їм шкоди. Однак відшкодування завданої обманом шкоди дорівнювалося не чотирикратному розміру шкоди, а дійсному її розміру.

Преторським правом був сконструйований також делікт під назвою “*fraus creditorum*” (обман кредиторів, шахрайський умисел, шахрайське завдання шкоди іншій особі - кредиторів). Поява делікту, пов'язаного з обманом кредиторів зумовлювалася тим, що, коли проти несправного боржника застосовувалося стягнення на його майно, виникала небезпека вчинення боржником відчуження майна (наприклад, дарування) з метою зменшення розміру примусових платежів, належних первісним кредиторам. Останнім у такому разі преторське право надавало можливість ліквідації наслідків дій недобросовісного боржника, оспоряючи дійсність вчинених ним дій. Позов тоді пред'являвся одночасно до боржника й до його контрагентів, з якими він укладав відповідні договори. Якщо контрагенти діяли недобросовісно, вони зобов'язувалися до відшкодування всієї завданої кредитором шкоди. Добросовісні контрагенти відшкодовували кредиторам шкоду лише в розмірі отриманого від боржника.

З метою покращення стану боротьби з шахрайствами римські правники-законодавці запровадили переслідування злочинців, яке мало назву позов про стеліонат (*stellionatus*), і визначали відповідно до пам'яток Юстиніана такі види стеліонату (шахрайств): 1) взяття застави із застосуванням обману й оплата боргу річчю, що перебуває в заставі, чи застава її повторно; 2) застава чужої речі; 3) підміна й підробка товарів і застави; 4) застава міді замість золота; 5) неправдиве зазначення в заставному документі чужої речі як своєї; 6) утримання проданої речі на підставі недоотримання плати; 7) приховання продавцем під час продажу вільної людини на певний строк або за певних умов; 8) отримання кредитором неналежного боргу або вимога повторно вже оплаченого боргу [13]. “*Stellionatus*” мав лише майновий характер, тобто матеріальний склад.

У Давньоруській державі термін “шахрайство” спочатку з'явився в лексиконі ремісників, при цьому зазначене слово мало зовсім не пов'язане з обманом чи злочинністю значення. А означало просту річ - гаманець (мошна - сумка, гаманець). Ремісників, які займалися виготовленням кошків, сумок, гаманців, називали “мошенниками” [14, 546]. І лише з часом шахраями почали називати осіб, які вчиняли крадіжки з гаманців, сумок, кишень, але при цьому не відрізняли від термінів “воровство”, “татьба”, “крадіжка”. Вперше це було зроблено в ст. 58 (про крадіжку і шахрайство) “Судебника Івана Грозного” 1550 року. Тут не лише згадано про шахрая й визначено, що до нього застосовується покарання таке ж, як і до крадія, а й проводилось розмежування між цими поняттями. Склад злочину при крадіжці повинен був містити застосування насильства, а шахрайство - вчинялося з використанням обману, хоча обидва злочини мали майновий характер. У цій статті також поряд із шахраєм згадувалося слово “оманщик” - обманщик, який у разі доведення його вини піддавався страті (побиттю батогами).

Обмани, які носили склад злочинів немайнового характеру (неправдиві свідчення, наклеп), мали самостійний характер і були віднесені до статті 99, відповідальністю за яку було відшкодування потерпілому завданих збитків, а лжесвідок піддавався страті [11].

“А на кого взмолвят дети боярские человек десять или пятнадцать добрые, или черных людей человек пятнадцать или двадцать добрых же крестиан и целовальников по крестному целованью, что он тать, а довода на него в прежнем деле не будет, у кого крал или тядбу плачивал, ино на том взяти исцову гибель без суда, а его дати на крепкую поруку; а не будет по нем крепкие поруки, ино его кинути в тюрьму, и без крепкие его поруки ис тюрьмы не выпускати. А мошеннику та ж казнь, что и татью. А хто на оманщике взыщит и доведут на него, ино у иш, еи иск пропал. А оманщика, как его мы приведут, ино его бити кнутьем” [11].

В Руській Правді, на жаль, не міститься норма, яка б визнавала злочином обман, або повідомлення неправдивих відомостей [9].

В “Соборном уложении” 1648 року з'явилися норми, які забороняють шахрайські угоди й містять відомості про відповідальність шахрая: “А будет кто на ком учнет искати вотчины, или двора, или лавки, или мельницы, или иного чего вотчинного, или поместного строения, и ответчик засудяся с исцом, и не дождался по судному делу указу, то, чего на нем истец искал, кому продаст, или заложит, а по суду и по сыску доведется его в том обвиняти, и у того, кому он что продаст, взяти и отдати исцу, а тому, кто у него то купил, указати на нем по купчей и по закладной цене назадь деньги. А будет в таком иску доведется по суду и по соску ответчика оправити, а исца обвинити, и у купца того, что ему ответчик продаст, или заложит, не отримати” (ст. 244); “Да и мошенником чинить тот же указ, что указано чинить татем за первую татьбу” (ст. 11) [10].

“Артикул військовий Петра I” 1715 року мав цілу главу, що стосувалась обману: “О лживой присяге и подобных сему преступлений” [15], а також окремі статті, що передбачали відповідальність у вигляді смертної кари різними способами за обман, підробку грошей, підлог та підроблення документів і т.д. Визначення самого злочину цей нормативний документ не давав, але містив систематизований перелік обманів.

Як ми бачимо, в усі часи влада намагалась упорядкувати злочини, що вчинялися з використанням обману, дати їм назву, класифікувати за різними критеріями: залежно від розміру заподіяної шкоди, присутності в діях злочинця насильства, небезпечного для потерпілого в момент вчинення протиправного діяння, характеру викраденого майна й т. ін., але уніфікованого документа, що містив би чітке визначення злочину шахрайства, його кваліфікуючі ознаки, не було.

Варто зазначити, що перший повноцінний кримінальний кодекс Російської Імперії “Уложение о наказаниях уголовных и исправительных” - був підписаний 15 серпня 1845 року царем Миколою I і містив основні поняття й інститути кримінального права, маючи при цьому загальну й особливу частину, а також окремий розділ злочинів проти власності, хоча шахрайство не було виділене із загальної кількості злочинів [5, 35].

Лише через понад двісті років в “Уголовном уложении” 1903 року з'явилася глава 33 “О мошенничестве”, яка містила вісім статей, що передбачали відповідальність за майнові обмани, при цьому документи мав окрему

главу 31 “О необъявлении о находке, присвоении чужого имущества и злоупотреблении доверием”, яка відокремилася зловживання довірою від шахрайства [4, 459].

У 1922 році був прийнятий Кримінальний кодекс УРСР, в якому вже містилася норма, що визначала шахрайство як отримання з корисливою метою майна або права на майно шляхом зловживання довірою або обману (статті 187, 188 КК УРСР) [12].

У Кримінальному кодексі УРСР 1961 року містилося дві норми, якими було передбачено відповідальність за шахрайство. Це стаття 83 “Розкрадання державного або колективного майна шляхом шахрайства” та ст. 143 “Шахрайство”.

У наведених нормативно-правових актах надавалась перевага захисту державної й громадської власності, зокрема й санкції статей були більш жорсткими, аніж за посягання на приватну власність, що було виправлено в Кримінальному кодексі України, прийнятому у 2001 році, в якому залишилася лише одна норма, а саме ст. 190 “Шахрайство”, в якій законодавець розуміє заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою.

Класифікація злочинів має особливе значення в криміналістичній методиці, оскільки виступає підставою систематизації окремих методик розслідування [3, 160-163]. При цьому відповідно до поставлених дослідниками завдань можуть використовуватись не лише кримінально-правові, а й криміналістичні, кримінально-процесуальні, кримінологічні та інші критерії.

Слід зазначити, що останнім часом у спеціальній літературі зроблено декілька спроб класифікувати шахрайства. Так, зазначену спробу здійснили О.Л. Мусієнко, Т.А. Пазинич, О.В. Пахомов, В.Ю. Шепітько та ін.

Зокрема, запропоновано класифікувати шахрайства за такими підставами: 1) залежно від спрямованості шахрайського посягання: шахрайства з метою заволодіння державним майном; шахрайства з метою заволодіння індивідуальним майном громадян; 2) залежно від сфери економічної діяльності: у сфері побутового обслуговування; у сфері страхування; у сфері соціального захисту; у сфері туризму; у сфері вивозу робочої сили за кордон; 3) залежно від характеру “відносин”, які виникають між підприємствами або господарськими товариствами: фіктивне представництво; фіктивне посередництво; одержання кредитів під фіктивні проекти; 4) залежно від тривалості злочину: одноразові; тривалі; 5) залежно від характеру локалізації шахрайства: спрямовані на вузьке коло жертв; такі, що охоплюють велике коло населення [16, 141-144].

Зазначена класифікація не є досконалою. Так, автор залишає поза увагою комунальне майно й майно приватних підприємств. Окрім того, сфери побутового обслуговування населення й туризму та страхування й сфери соціального захисту є настільки пов’язаними, що інколи буде дуже важко віднести ті чи інші злочини до тої чи іншої групи.

О.В. Пахомов, дуже слушно, пропонує класифікувати шахрайства за суб’єктом злочину на: шахрайства, вчинені фізичною особою та вчинені з використанням юридичної особи [8, 269]. Зазначена класифікація не враховує випадку одночасного, узгодженого вчинення злочину фізичною особою (підприємцем), з одного боку, і підприємством, з іншого, тобто комбінованого способу.

На думку О.Л. Мусієнка, шахрайства можна класифікувати залежно від відносин особи шахрая з підприєм-

ством, на майно якого посягають злочинці: з участю осіб, які перебувають у трудових відносинах з підприємством; сторонньою особою (не працівником підприємства). Також, на його думку, можна виокремити шахрайства, що вчиняються особою: раніше не засудженою; засудженою за інші злочини, передбачені КК України; засудженою за ст. 190 КК України. Залежно від того, володіє шахрай спеціальними навичками чи ні, можна виокремити наступні шахрайства: з використанням спеціальних психологічних навичок; з використанням гіпнозу; без використання спеціальних навичок.

Також він пропонує виокремлювати шахрайства за предметом посягання, спрямовані на заволодіння: чужим майном (державне майно; приватне майно); грошовими коштами; правом на майно й залежно від їх виду: у сфері вексельних відносин, у сфері страхових послуг, у сфері обігу житла, у сфері працевлаштування, інвестиційне шахрайство, Інтернет-шахрайство, шахрайство на ринку цінних паперів, у сфері житлового будівництва, інші види шахрайства [6, 24-36].

Наведена класифікація теж, на нашу думку, є дещо недосконалою. Класифікація залежно від відносин особи шахрая з підприємством відображає лише особливості зв’язків злочинця з юридичною особою, тому зазначену класифікацію можна доповнити відомостями щодо знайомства та відносин злочинця й потерпілого (фізичної особи). Також автор робить наголос на володіння злочинцем лише спеціальними психологічними знаннями, залишаючи поза увагою всі інші знання (наприклад, вміння використовувати Інтернет і комп’ютер, вміння виготовляти й підробляти кредитні картки та ін.). Також класифікація й поділ на сфери (за предметом посягання) є досить умовною. Так, наприклад, вчинення злочинцями шахрайства у сфері інвестування будівництва можна віднести і до інвестиційного, і до шахрайства у сфері обігу житла, і до шахрайства у сфері житлового будівництва.

На думку Т.А. Пазинич, для поділу на більш дрібні підгрупи доцільним є використання таких елементів криміналістичної характеристики цих злочинів, як місце вчинення, обстановка, особистість шахрая, форми вчинення шахрайств (заволодіння чужим майном або придбання права на нього), особливості статусу предмета шахрайства. З використанням такого підходу криміналістична класифікація шахрайств може за її висновками має наступний вигляд: 1) шахрайства, що вчиняються у сфері задоволення повсякденних матеріальних і культурних потреб людини; 2) шахрайства, що вчиняються в побутовій сфері; 3) шахрайства, що вчиняються у сфері функціонування державних та інших суспільних інститутів; 4) шахрайства, що вчиняються у сфері підприємницької діяльності: шахрайства при здійсненні торгівельної діяльності; шахрайства при працевлаштуванні; шахрайства при наданні інших різного роду послуг; шахрайства в банківській діяльності; шахрайства, що вчиняються у сфері діяльності небанківських фінансових установ; шахрайства у сфері сплати податків; 5) шахрайства, що вчиняються у сферах використання електронних технологій (з використанням стільникового зв’язку, пластикових кредитних карток, мережі Інтернет) [7, 29-39].

Аналіз існуючих точок зору [3; 4; 6; 7; 8; 16], спеціальної літератури, результатів анкетування та власний досвід автора дозволив сформулювати наступну класифікацію шахрайств: 1) за різновидом шахрайських дій: шляхом обману; шляхом зловживання довірою; 2) за формою обману: активний і пасивний словесний

(вербальний) обман або обман дією (конклюдентний); 3) за спрямованістю посягання: щодо державного підприємства; комунального підприємства; приватного підприємства; фізичної особи (приватного підприємця); фізичної особи (не приватного підприємця); 4) за предметом посягання, спрямоване на заволодіння: чужим майном; власним майном; грошовими коштами; цінними паперами; правом на майно; 5) залежно від використання спеціальних знань: із використанням спеціальних знань і без такого використання; 6) залежно від тривалості злочину: одноразові; тривалі; 7) залежно від відносин з потерпілою особою: юридичною - працює на підприємстві, не працює на підприємстві; фізичною - знайомою особою, незнайомою особою; 8) залежно від судимості особи: не судимою; судимою за корисні злочини; судимою за інші злочини; 9) залежно від сфери та способу вчинення: шахрайство у сфері кредитування (привласнення грошових коштів зйомником шляхом надання банку або іншому кредитору завідомо хибних або неправдивих відомостей; шахрайство при отриманні виплат (привласнення грошових коштів та іншого майна при отриманні допомоги, компенсації, субсидії та інших соціальних виплат); шахрайства з використанням платіжних карт (привласнення чужого майна, вчинене з використанням піддробленої або такої, що належить іншій особі, кредитної, розрахункової або платіжної картки шляхом обману уповноваженої особи кредитної, торгівельної або іншої установи); шахрайство у сфері підприємницької діяльності (навмисне, свідоме невиконання договірних зобов'язань у сфері підприємницької діяльності); шахрайство у сфері страхування (привласнення чужого майна шляхом обману відносно настання страхового випадку, розміру страхового відшкодування); шахрайство у сфері комп'ютерної інформації (привласнення чужого майна або придбання права на чуже майно шляхом вводу, блокування, видалення, модифікації комп'ютерної інформації або іншого втручання у функціонування засобів зберігання, обробки та передачі комп'ютерної інформації); шахрайство з використанням телекомунікаційного зв'язку (привласнення чужого майна або придбання права на чуже майно шляхом свідомого повідомлення завідомо хибних або неправдивих відомостей абоненту).

Література

1. Біблія. - [Електронний ресурс]: <http://jesuschrist.ru/bible/%C8%F1%F5%EE%E4/20>
2. Гуров А.И. Мошенничество и его профилактика. - М.: Знание, 1983. - 64 с.
3. Журавель В.О. Криміналістична класифікація зло-

чинів: засади формування та механізм застосування // Вісник Академії правових наук України. - 2002. - № 3 (30). - С. 160-163.

4. Круглевский А.Н. Имущественные преступления: исследование основных типов имущественных преступлений. - Спб., 1913. - 549 с.

5. Михайленко П.П. Кримінальне право, кримінальний процес та кримінологія України (статті, доповіді, рецензії). - У 3-х т. - К.: Генеза, 1999. - 944 с.

6. Мусієнко О.Л. Теоретичні засади розслідування шахрайства в сучасних умовах: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. - Х., 2007. - 192 с.

7. Пазинич Т.А. Криміналістична характеристика шахрайств та основні положення їх розслідування: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Харківський національний університет внутрішніх справ України. - Х., 2007. - 215 с.

8. Пахомов А.В. Криміналістика. Краткий конспект лекций. - Воронеж, 2000. - С. 269.

9. Правда руська. Тексти на основі 7 списків та редакцій. Склали та підготували до друку проф. С. Юшков. - К.: ВУАН, 1935. - [Електронний ресурс]: <http://litopys.org.ua/oldukr2/oldukr51.htm>

10. Соборное уложение 1649 года. - [Електронний ресурс]: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/1649/whole.htm>

11. Судебник Ивана IV (Царский судебник) - сборник русского феодального права, утвержденный на земском соборе 1550 г. и одобренный Стоглавым церковным собором в 1551 г. - [Електронний ресурс]: http://krotov.info/acts/16/2/pravo_02.htm

12. Уголовный кодекс УССР. Утвержденный ВУЦИК 23 августа 1922 года // СУ УССР. - Харьков, 1922. - № 36. - С. 553.

13. Фойницкий И.Я. Мошенничество по русскому праву. Сравнительное исследование: в 2 ч. / И.Я. Фойницкий. - М.: Изд-во СГУ, 2006. - 674 с.

14. Черных П.Я. Историко-этимологический словарь русского языка. - Т. 1. - М.: Русский язык, 1994. - 612 с.

15. Чистяков О.И. и др. Отечественное законодательство XI-XX веков: Пособие для семинаров / Под ред. О.И. Чистякова - Часть 1. - М.: Юрист, 1999. - 464 с.

16. Шепітько В.Ю. Особливості криміналістичної характеристики шахрайства // Вісник Академії правових наук України. - 1998. - № 2. - С. 141-144.

Яцковина В. В.

здобувач ОДУВС

Надійшла до редакції: 14.11.2013